

цінні заходи, а саме: розроблено тренувальні вправи, що сприяють запам'ятовуванню визначень основних понять; проведено додаткові консультації, спрямовані на узагальнення й систематизацію знань студентів з опанування навчальних тем з усього курсу; розроблено вимоги до змісту та оформлення дидактичних; запропоновано роботу з друкованою основою (“Робочий зошит до курсу “Педагогіка”), в якій містились різноманітні схеми, таблиці, опорні конспекти з курсу “Педагогіка”; розроблено “Тестові завдання з курсу “Педагогіка”, “Тестові завдання з курсу “Педагогіка вищої школи”, в яких були підібрані різноманітні тестові завдання з визначених навчальних дисциплін, що охоплюють теми й запитання, які відповідають програмі.

Висновки. Таким чином, результати усного опитування студентів, аналіз змісту розроблених ними доповідей, опорних конспектів, таблиць, запитань для взаємоперевірки показали, що визначені прийоми опрацювання навчального матеріалу сприяють більш глибокому усвідомленню й вивченню його змісту, удосконаленню умінь виділяти головне, складати план і конспект за змістом друкованих джерел, відповідати на запитання з теми, що, у свою чергу, свідчить про підвищення рівня сформованості системних знань майбутніх фахівців.

Література

1. Зорина Л.Я. Дидактические основы формирования системности знаний старшеклассников / Л.Я. Зорина. – М. : Педагогика, 1978. – 126 с.
2. Педагогика / под ред. Ю.К. Бабанского. – М., 1983. – С. 254–255.
3. Педагогический поиск / сост. И.Н. Баженова. – М. : Педагогика, 1988. – 544 с.
4. Шаталов В.Ф. Эксперимент продолжается / В.Ф. Шаталов. – М. : Педагогика, 1989. – 336 с.

ВАРФОЛОМЄЄВА І.М.

ПРОБЛЕМНИЙ ВИКЛАД ЗНАНЬ З ГЕОГРАФІЇ У ПРОФІЛЬНІЙ ШКОЛІ

Профільна школа, як і інші середні навчальні заклади, повинна навчати дітей творчої праці, виховувати підрастаюче покоління з інтересом до неї і викликати потребу в ній, виробляти уміння самостійно розв'язувати нові пізнавальні і практичні завдання. З огляду на це за останні роки в навчанні значного поширення набув проблемний виклад знань. У чому його суть? Одним з важливих аспектів є зближення психології мислення людини з психологією навчання. Але цього недостатньо, щоб відповісти на поставлене запитання. Слід з'ясувати ряд вихідних понять, насамперед таких, як проблема, проблемне завдання, проблемне запитання, проблемна ситуація [1, с. 21–27].

Мета статті – розглянути особливості й завдання проблемного викладу знань з географії.

Отже, суть проблемного викладу знань полягає в тому, що вчитель ставить проблему, показує шляхи її розв'язання, залучає учнів до самостійного її розв'язання. Тут яскраво виражений курс на самостійний рух учнів до одержання знань, курс на розвиток їх пізнавальних сил і здібностей. М.І. Махмутов говорить про проблемний виклад знань як про систему дій для розв'язання нестереотипних завдань. Суть його він вбачає в пошуку шляхів вирішення проблем, у формуванні пізнавального інтересу і моделюванні розумових процесів, у самостійному пошуку способів розкриття сутності нового поняття.

Отже, проблемний виклад знань передбачає, що треба не тільки ілюструвати знання учням, а й доводити, з якою метою, навчати учнів способів пошуку знань і формувати переконаність в істинності знань, які повідомляються [2, с. 27].

Проблемний виклад знань стимулює пізнавальну активність учнів, тому що він поєднаний із здогадкою, дивуванням, нерозумінням. Це стимулює учнів до роздумів і пошуку рішень. Він активізує і формує інтерес до навчання, розвиває ініціативу учнів у пізнавальній діяльності, розвиває вміння бачити проблему і знаходити шляхи її розв'язання, знайомить з методами наукового пізнання.

Проблемний виклад знань у профільній школі сьогодні став активно застосовуватись у зв'язку з підвищенням вимог до теоретичної підготовки учнів. Методу проблемного навчання присвячено багато сучасних досліджень психологів, педагогів і методистів, серед них: А.М. Алексюк, В.О. Онищук, Л.М. Момот, В.Ф. Шморгун, А.В. Фурман, А.М. Бут, О.М. Топузов й ін. Але проблемний виклад знань навчального матеріалу на прикладах економічної й соціальної географії ще не вичерпав себе. Це як раз той предмет, який вивчається у профільній школі в різних елективних курсах. Потребують вирішення за допомогою проблемного викладання теоретичні і практичні питання. До них належить і розвиток пізнавальних інтересів учнів у процесі використання проблемного викладу навчального матеріалу.

Розвиток пізнавальних інтересів за допомогою проблемного викладу в профільній школі має свої особливості, зокрема щодо постановки пізнавальних завдань і їх розв'язання. При цьому пропонуються такі завдання, які не можна розв'язати простим відтворенням раніше вивченого. Джерелом проблемних завдань вважають суперечності. Як пише І.Я. Лернер, "змістом проблемного завдання є проблема, в основі якої лежить суперечність між відомим і шуканим, що знаходять за допомогою системи дій розумового або практичного характеру" [4, с. 43–44].

Уміння учнів розв'язувати суперечності в пропонованій їм ситуації забезпечує наукову доказовість знань, які викладаються, вчить їх мислити діалектично, підвищує інтерес до навчання. Використання проблемного викладу знань з метою розвитку пізнавальних інтересів учнів забезпечує більш глибоке розуміння програмного матеріалу і свідоме його засвоєння. З огляду на це ми висуваємо гіпотезу: поєднання репродуктивного і проблемного вивчення теоретичного матеріалу повинно сприяти більш глибокому осмисленню питань, які вивчаються, і, таким чином, створюються умови для розвитку пізнавальних інтересів учнів.

З метою підтвердження цієї гіпотези було проведено експериментальне дослідження в 10-х класах профільної школи на матеріалах економічної і соціальної географії, завданням якого було розробити систему пізнавальних проблемних завдань, які сприяли б підвищенню в учнів пізнавального інтересу, і перевірити ефективність цих завдань у процесі проблемного викладу навчального матеріалу. Але учні під час вивчення економічної і соціальної географії в 1-му класі до такої пошукової діяльності ще недостатньо були підготовлені. Тому в процесі експерименту здійснювали відбір навчального проблемного матеріалу для проблемного викладу.

Експеримент складався з трьох етапів. Перший з них – підготовчий, на якому учні готувалися до розв'язання проблемних завдань трьох видів. Перший вид проблемного завдання характеризувався тим, що учням ставились інформаційні запитання, на які вони тільки частково відповідали, висновки ж підбирав учитель, пояснюючи те, на що учні змогли відповісти. По можливості для відповіді на поставлені запитання перед учнями демонстрували картину або таблицю, зміст яких спрямовував учнів на розв'язання завдань, які вчитель ставив перед учнями. Наприклад:

1. Назвіть історико-географічні регіони світу.

Відповідь: Європа – Західна, Центральна і Східна. Азія – Південно-Західна, Південна, Південно-Східна, Східна, Центральна і Північна. Африка – Північна, Тропічна і Південна. Америка – Англо-Америка, Латинська Америка, Австралія й Океанія.

При цьому вчитель спонукав учнів знаходити ці регіони на карті або, якщо така наочність може бути в класі, визначати на таблицях і картинах дані, які допомагають знайти відповідь на поставлене запитання.

2. Поясніть, чому ці регіони так названі? Що сприяло цьому?

Відповідь: Історико-географічне розташування територій та історичні назви цих територій.

Другий вид використання проблемної ситуації на уроках являв собою систему інформаційних і проблемних запитань. Тут проблема виникала під час осмислення суперечності між відомими висновками і новими фактами. Наприклад:

Де розташована Китайська Народна Республіка? Чи вигідне її географічне розташування у світі? Якими корисними копалинами вона багата?

Є третє проблемне запитання: Як пояснити, що за останні роки Китайська Народна Республіка за показниками розвитку народного господарства в багатьох галузях важкої і легкої промисловості випередила великі капіталістичні країни?

Відповідь: Більш демократична система політичного ладу – соціалізм, відсутність експлуатації людини людиною, всі блага здобуті людиною для людини, для самої себе, для народу.

Ще приклади до цього виду використання проблемної ситуації:

1. Де розташовані Китай, Індія, Індонезія, Японія? Покажіть їх на карті.

2. Чому в цих країнах велика кількість населення?

Відповідь: Цьому сприяють кліматичні умови, а також природні багатства і наявність корисних копалин, своєрідний культ релігії.

Третій вид проблемного завдання вимагав розв'язання суперечностей між теоретичним завданням і практичною неможливістю його реалізації. Наприклад, глибини океанів досить великі, на дні їх багато загиблих кораблів і є корисні копалини. Теоретично можна тільки подумати про ті багатства, які лежать на дні океанів, а як практично розв'язати ці завдання? Адже в деяких випадках їх розв'язують! Відповідь: Висока індустріалізація країн, технічна оснащеність професійна майстерність підготовлених людей.

Створення проблемних ситуацій у навчальному процесі під час вивчення економічної і соціальної географії у профільній школі переслідує певні дидактичні цілі. Серед них можна виділити такі: привернення уваги учнів до пізнавальних запитань і завдань, що сприяють пробудженню в них пізнавальних інтересів до навчального матеріалу; створення для учнів посильних утруднень, подолання яких активізує їх мисленнєву діяльність; підведення учнів до усунення суперечностей між потребами, що виникають, і неможливістю її задоволення.

У нашому експерименті проблемні ситуації створювались на початку уроку або складалися з ряду ланок-завдань, які розв'язувалися учнями послідовно. Так, наприклад, будувався урок у 10-му класі з теми “Політична карта світу”.

Завдання уроку: досягти того, щоб учні усвідомили причинно-наслідкові зв'язки й відмінності понять “країна”, “держава”, “залежна країна”, “колонія”, а також класифікацію країн за формою правління.

Експериментальний урок починається з бесіди з учнями. Їм пропонують відповісти на ряд запитань:

Пригадайте з курсу історії, коли і де з'явилися перші країни?

Поміркуйте, чи є відмінності між поняттями “країна” і “держава”?

Які зміни відбулись на політичній карті світу за останні 20 років?

Після вислуховування відповідей слово бере учитель. Учитель: “Сучасна політична карта виглядає як різнокольорова мозаїка. Всього понад 220 країн, які розташовані на всіх материках, крім Антарктиди. Це трапилось унаслідок багатоміліонного історичного розвитку людської цивілізації. Кожна країна має свій сенс життя, побут, культуру, розвиток господарства. Шлях, яким формувалась політична карта світу, виглядає строкато: це шлях надій і розчарувань, перемог і поразок, на якому конфлікти змінювались мирними переговорами, організовувались змови і взаємодопомога, і найголовніше – вирішувалися долі мільйонів людей”.

З бесіди з учнями з

визначувалося, що о

4–6 тис. років тому. Найдавніші з них були міста-країни в Месопотамії і Єгипті. Потім сформувалися наймогутніші держави: Давній Єгипет, Давня Греція, Давній Рим, Китай, давньоіндійські держави. Всі народи цих держав внесли багато цікавого в розвиток цивілізацій своїх народів й інших за межами своїх країн.

У Середньовіччя великими країнами були Візантія, Київська Русь, Римська імперія, Іспанія, Португалія, Англія. Цей період характеризувався розвитком економічних і політичних відносин як усередині країн, так і між державами.

Протягом нового періоду (XVI–XVII ст.) збільшилася кількість країн, їх функції стали багатовекторними. Розпочався переділ світу. На перше місце вийшли Іспанія і Португалія, які захопили досить великі території в Північній і Південній Америці. Після них вагоме місце щодо захоплення великих територій посіли Англія, Голландія, Франція. Найпотужнішою в поділі світу виявилась Англія, яка захопила території багатьох країн в Азії, Америці, Австралії, котра набагато перевищувала територію самої Англії.

У подальшому колоніальний поділ світу був завершений. Це відбулося на початку XX ст.

Пояснюючи новий матеріал учням, учитель пропонує їм розглядати політичну карту в атласах і встановити географічне розташування країн-сателітів, які захоплювали чужі території, і визначити причини, які спонукали іспанських, португальських, англійських, французьких завойовників захоплювати далекі території чужоземних держав.

Учні не завжди могли відповісти на такі проблемні запитання, їм допомагав учитель і разом вони дійшли висновку: головне – це нажива, привласнення чужих багатств, пригнічення інших народів. Це характерно для буржуазних країн з капіталістичним ладом існування.

Формування політичної карти світу змінювалося кількома етапами. Перший з них пов'язаний з наслідками Першої світової війни і Жовтневої революції в Росії. В цей період розпалася Австро-Угорщина, Османська і Російська імперії; з'явилися такі країни, як Австрія, Угорщина, Чехословаччина, Фінляндія, Югославія, СРСР, а Німеччина втратила свої колонії внаслідок історичних змін у світі.

Другий етап характеризується закріпленням змін, що відбулись після Другої світової війни. Німеччина була поділена на дві держави – ФРН і НДР; Японія залишилась без Мікронезії, Малайзії, Сінгапура, Маньчжурії, Курильських островів. На політичній карті з'явилися нові країни: КНДР, Республіка Корея, Філіппіни і була створена соціалістична система, до якої ввійшло багато країн Європи й Азії.

Протягом цих двох етапів політична карта світу формувалась досить активно, відбувалися захоплення окремих територій капіталістичними країнами.

Третій етап припадає на 60–70 рр. ХХ ст. і характеризується появою нових країн. Закінчилося панування таких держав, як Іспанія, Португалія, Англія, Німеччина, Франція. З'явилися нові держави в Африці, серед них Нігерія, Алжир, Конго, Кенія тощо.

Четвертий етап – кінець 80-х рр. ХХ ст. – початок ХХІ ст. На першому плані – якісні показники. Відбулись зміни в політичному ладі. Багато країн стало на шлях соціалізму в системі управління державами й економічним розвитком у них. У цей же період відбувся і розпад окремих держав – СРСР, Чехословаччини і Югославії. Народилися нові держави: Україна, Росія, Латвія, Литва, Естонія, Грузія, Азербайджан, Вірменія, Молдова, Казахстан, Білорусь; ФРН і НДР об'єдналися в одну державу. В основному політична карта формувалась у Європі, яка вважається епіцентром формування всієї політичної карти світу.

На сучасній політичній карті понад 220 країн і територій, з них 195 вважаються державами, що відокремлені державними кордонами і мають незалежність. Деякі держави не здобули незалежності і їх зараховують до залежних держав і територій.

Учитель дає такі вихідні дані: в 1900 р. залежних держав було 130, а сьогодні – всього 25. Особливе місце тут належить Франції. До її володінь входять: Гваделупа, Гвіана, Мартиніка, Реюньон, Нова Каледонія, Французька Полінезія, французькі південно-антарктичні території, острови Уолліс і Футуна. В цих країнах є органи як центральної влади (префектура), так і місцевого управління.

Даючи таку характеристику формуванню політичної карти світу, вчитель зосереджує увагу учнів не на фактажі цікавого матеріалу, а на причинах зміни політичної карти світу. Учні дають відповіді на поставлені проблемні запитання: Чому так сталося, що розпався СРСР?

Чому Югославію окупували країни НАТО?

Які причини існування залежних територій від Франції?

Далі вчитель пропонує учням записати в зошит країни, які мали колонії (Англія, Франція, Португалія, Іспанія), написати на контурних картах назви найбільш відомих колоніальних держав і країн, які стали незалежними.

Наведені приклади показують, що суть проблемного викладу полягає в тому, що вчитель планує етапи пошуку, кожен з яких потребує виявлення певних рис творчої діяльності. При цьому вчитель під час бесіди з учням поєднує опис політичних явищ, пояснення, розкриття причин наслідків тих чи інших подій, використовує засоби наочності (таблиці, навчальні картини).

Висновки. Отже, проблемний виклад сприяв тому, що учні профільної школи чітко і грамотно відповідали на поставлені запитання, ставили учителі багато запитань, прагнули зрозуміти причини тих чи інших явищ природи, визначити їх закономірності, виявляли самостійність мислення і пізнавальний інтерес до знань з географії про політичну карту світу.

Література

1. Алексюк А.М. Проблемність у навчанні / А.М. Алексюк // Питання проблемного навчання. – К. : Рад. шк., 1978. – С. 21–27.
2. Дидактика средней школы. – М. : Просвещение, 1975. – С. 21.
3. Корнеев В.П. Методичні засади розвитку пізнавальних інтересів учнів основної школи в процесі вивчення географії : дис. докт. пед. наук / В.П. Корнеев. – К., 1996. – 347 с.

4. Лернер И.Я. Главное в процессе обучения / И.Я. Лернер // География в школе. – 1991. – № 4. – С. 43–44.
5. Махмутов М.И. Организация проблемного обучения в школе / М.И. Махмутов. – М. : Просвещение, 1972. – 168 с.
6. Педагогіка / за ред. М.Д. Ярмаченка. – К. : Вища школа, 1986. – С. 13.

ВОЛКОВА Т.В.

КОНЦЕПТУАЛЬНІ ПІДХОДИ ДО ФОРМУВАННЯ ІНФОРМАЦІЙНО-АНАЛІТИЧНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ІНЖЕНЕРА-ПЕДАГОГА В ГАЛУЗІ ІНФОРМАЦІЙНОЇ БЕЗПЕКИ

У сучасних умовах інформаційного суспільства масової глобальної комунікації основною метою професійної освіти стає підготовка кваліфікованого працівника відповідного рівня і профілю, конкурентоспроможного на ринку праці, компетентного, відповідального, здатного до роботи за фахом на рівні світових стандартів, готового до постійного професійного зростання і професійної мобільності. Стрімке розширення інформаційно-технологічної сфери суспільства, упровадження засобів інформатизації в усі сфери життєдіяльності зумовлюють інтенсивне застосування інформаційно-телекомунікаційних технологій (далі – ІТТ) у навчальний процес.

Актуальність проблеми формування інформаційно-аналітичної компетентності інженера-педагога в галузі інформаційної безпеки визначається підвищенням вимог до професійної діяльності освітян у галузі забезпечення інформаційної безпеки інформаційних ресурсів навчального закладу та невідповідністю інженерно-педагогічних кадрів; існуючими теоретичними передумовами інформатизації суспільства і недостатньою розробленістю науково-методичних і практичних аспектів підвищення кваліфікації інженерів-педагогів з проблеми захисту інформаційної інфраструктури навчального закладу.

Методологічною основою реалізації нових підходів до навчання і виховання як учнів, так і студентів – майбутніх педагогів, як зазначають науковці, є концептуальні положення їх здійснення.

Законодавча база інформатизації освіти ґрунтується на Указі Президента України “Про першочергове завдання щодо впровадження новітніх інформаційних технологій”, Державній програмі “Інформаційні та комунікаційні технології в освіті і науці” на 2006–2010 рр., Законах України “Про національну програму інформатизації”, “Про авторське право і суміжні права”, “Про інформацію”, “Про захист інформації в автоматизованих системах” [4].

Мета статті – з’ясувати концептуальні підходи до формування інформаційно-аналітичної компетентності інженера-педагога за напрямом підготовки “Професійне навчання. Обробка і захист інформації в комп’ютерних системах і мережах”.

Б.С. Гершунський зазначав, що саме підхід до визначення всіх компонентів навчально-виховних систем уособлює всі орієнтири реалізації відповідних доктрин освіти [2].

Системний підхід дає змогу об’єднати основні поняття інформатики (інформація, інформаційні процеси, інформаційно-телекомунікаційні технології, інформаційні системи, інформаційна діяльність, інформаційні ресурси, інформаційна